

Харківська обласна універсальна наукова бібліотека

НАВІЧНО В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

(біографічний нарис про Героя України,
історика
Петра Тимофійовича Тронька)

Харків - 2015

НАВІЧНО В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ: ТРОНЬКО ПЕТРО ТИМОФІЙОВИЧ

“Байдужих у краєзнавстві немає і бути не може, тому що предмет дослідження тут осяяний святим почуттям любові”.

П.Тронько

Герой України, державний, громадсько-політичний діяч, історик – П.Т.Тронько все своє життя присвятив самовідданій праці на ниві історії і краєзнавства.

Народився майбутній вчений 12 липня 1915 р. в родині Тимофія Федоровича та Євдокії Олексіївни Троньків у с. Заброди Богодухівського повіту на Харківщині.

Не минуло хлопцю й п'яти років, як він втратив батька, який помер від тифу. Турботу про дітей взяла на себе мати – Євдокія Олексіївна, яка пішла працювати на місцеву фабрику швачкою.

В трагічні роки голоду – 1931–33, сімнадцятирічний юнак подався до м. Дзержинська Донецької області, де влаштувався підсобником на шахті. Згодом повернувся на Богодухівщину. Після закінчення вчительських курсів працював вчителем суспільствознавства в школі с. Кленове, а згодом – помічником директора Кленівського училища механізаторських кадрів. Обирався депутатом сільської Ради, секретарем сільської і заводської комсомольської організацій.

Педагогічну роботу Петро Тимофійович продовжував, працюючи у м. Лебедині на посадах керівника школи сільськогосподарського учнівства, директора дитячого будинку.

Обіймав посади першого секретаря Лебединського райкому комсомолу, секретаря Сумського обкому ЛКСМУ, а згодом першого секретаря Станіславського (нині Івано-Франківського) обкому ЛКСМУ.

З перших днів війни П.Т.Тронько на політроботі у діючій армії. У складі військ Південно-Західного, Сталінградського, Південного та IV Українського фронтів він пройшов дорогами війни, брав участь в обороні Києва та Сталінграда, визволенні Ростова і Донбасу.

У жовтні 1943 р. його відкликають з діючої армії і затверджують першим секретарем Київського обкому і міському ЛКСМУ.

У 1947 р. Тронька було обрано другим секретарем ЦК ЛКСМУ. З 1948 р., після закінчення Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, Петро Тимофійович – аспірант Академії суспільних наук при ЦК ВКП(б).

Як вчений-історик Петро Тимофійович зробив істотний внесок у наукове дослідження історії Великої Вітчизняної війни, передусім саможертвовної участі українського народу в битві проти фашистських загарбників. Перша розповідь Тронька про героїню-льотчицю Лілію Литвяк з'явилася в “Комсомольской правде” 15 вересня 1943 р.

Поряд з багатогранною буденною роботою він поступово накопичував фактичний матеріал, збирав архівні документи, зустрічався з учасниками війни, партизанського, партійного, комсомольського підпілля, трудівниками тилу, систематизував, узагальнював матеріал, який згодом використав у кандидатській дисертації 1951 р.

Історії боротьби молоді України в підпіллі в роки ВВВ присвячена його перша монографія “Безсмертя юних”, яка вийшла друком у видавництві “Молодь” в 1957 р.

У 1959–1960 рр. двома виданнями виходить нова праця П.Тронька “В боях за Вітчизну (1941–1945 рр.)”. Це нариси з історії комсомолу України, в яких глибоко аналізується внесок молодого покоління республіки у боротьбу з фашистськими загарбниками як на фронті, так і в тилу.

Нові спостереження, факти, авторські наукові узагальнення і висновки відображені у докторській дисертації, представленій Троньком до публічного захисту в 1968 р. у Вчену раду Академії суспільних наук. У ґрунтовно сконцентрованій доповіді “Борьба трудящихся Украины против гитлеровских захватчиков в Великой Отечественной войне, 1941–1945 гг.” наводяться уривки нових документів, в яких розкривається конкретний внесок українського народу в розгром ворога.

У виданій того ж 1968 р. монографії “Подвиг твоїх батьків” розповідається про історію боротьби комсомольців і молоді України проти німецько-фашистських загарбників у період Великої Вітчизняної війни. В 1970 р. книга вийшла російською мовою. Тронько продовжував досліджувати проблеми Великої Вітчизняної війни, свідченням чого є друге видання праці “Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза, 1941-1945 гг.”, він був керівником авторського колективу та редколегії першого тому. Про початок війни, мобілізацію сил та відсіч ворогів, народну боротьбу на загарбній фашистами території написано ним у 7-му томі багатотомної праці “Історія Української СРСР” (1977 р.). Його ґрунтовні монографії “В боях за Вітчизну”, “Народу сила незборима”, “Безсмертя подвигу”, “Навіки в пам’яті народній” та ін. містять великий правдивий фактаж і позначені патріотичним пафосом. Кожен громадянин України, який прагне знати, співпереживати події і героїку всенародної битви з фашизмом, кожен митець, який хоче почерпнути теми й штрихи до портретів воїнів-визволителів України для своєї художньої творчості, знайде у книгах Петра Тимофійовича яскравий матеріал, перейметься авторською захопленістю; кожен молодий науковий дослідник Великої Вітчизняної війни не обійдеться без звернення до згаданих книг вченого.

1961–1978 рр. Тронько на посаді заступника голови Уряду України опікувався питаннями рідної мови, культури. Він взяв на себе керівництво роботою з увічнення пам’ятних місць, пов’язаних з історією українського козацтва. Масштаби замисленого навіть важко собі уявити. Крім спорудження величного меморіалу на о. Хортиця, було передбачено встановити гранітні обеліски на місцях козацьких січей, увічнити пам’ятними знаками також 4 місця, де відбувалися традиційні козацькі ради, 39 місць бойової слави запорізьких козаків, 28 місць, пов’язаних із життям і діяльністю видатних діячів Запорізької Січі: Б.Хмельницького, І.Підкови, С.Наливайка, П.Сагайдачного, Т.Трясила, І.Сірка, І.Богуна та ін., а також легендарних героїв народної творчості: Голоти, Мамая, Марусі Богуславки, Т.Бульби та ін., 7 місць, де розташувалися центри запорізьких паланок, 10 місць укріплень та сторожових постів козаків, 8 кладовищ та окремих могил козаків.

На жаль, благородні цілі так і не були реалізовані.

За часів перебування Петра Тимофійовича в уряді, завдяки його наполегливості й невтомності, умінню переконати республіканських “вождів”, в Україні вперше найширше, ніж раніше, відзначались Шевченкові ювілеї – 100-річчя

від дня смерті (1961) та 150-річчя від дня народження (1964), споруджено й відкрито величавий пам'ятник Т.Шевченку в Москві. Тронько виступав організатором і учасником проведення ювілеїв І.П.Котляревського (1969), Л.Українки (1971), Г.Сковороди, О.Довженка (1974), проведення фестивалів народної творчості, декад української літератури та мистецтва в Росії, інших республіках колишнього Союзу, зарубіжних країнах.

Важливою сферою багатогранної діяльності П.Тронька була його активна участь у розвитку міжнародних наукових зв'язків та співробітництва вчених-суспільствознавців. В історичній науці координаційну роль у цьому напрямі здійснював Національний комітет істориків СРСР, членом якого був П.Тронько.

22 роки (1967–1989) був Петро Тимофійович головою правління Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. Попри велику завантаженість на основній роботі в уряді, він не став у товаристві “весільним генералом”. Притаманні йому відповідальність за доручену справу, велика увага до історико-культурних святинь, виключно історичний підхід до розв'язання питань охорони конкретних пам'яток стали прикладом для багатьох учених, діячів науки, культури та освіти, місцевих подвижників, які охоче поповнювали лави, вели плідну пам'яткоохоронну діяльність.

Стратегічними напрямками у діяльності товариства були робота в науковому дослідженні пам'яток, з'ясуванні стану їх збереження, організація аварійно-рятувальних робіт, сприяння комплексним реставраційним заходам, відтворенню втрачених пам'яток.

Багато уваги приділялося у ті роки музейному будівництву. Товариство підтримало розроблену Петром Тимофійовичем разом з Міністерством культури України програму створення народних музеїв у кожному райцентрі.

У полі зору товариства і його голови перебували пам'ятки стародавнього Києва. Під клопотом товариства були відроджені: у первісному вигляді давня архітектурна перлина, своєрідна візитка Києва – Золоті ворота; фонтан “Самсон”, Гостинний двір, Покровська церква на Подолі.

П.Тронько сприяв відтворенню за збереженням малюнком Шевченка садиби класика української літератури І.Котляревського у Полтаві, меморіальних музейних комплексів І.Франка на Львівщині, на “Хуторі Надія” (Кіровоградщина), де мешкала родина фундаторів українського театру Тобілевичів, брав участь у заходах, пов'язаних з увічненням пам'яті Г.Сковороди, Л.Українки, М.Коцюбинського, В.Стефаніка, М.Черемшини, інших видатних діячів української культури.

Тронько доклав чимало зусиль для гідного монументального увічнення героїчного подвигу усіх, хто загинув у нелегкому двобої з фашизмом, був серед фундаторів державних програм зведення меморіальних комплексів у містах-героях і обласних центрах України, в урочищі Шумейковому на Полтавщині, на полі Корсунь-Шевченківської битви та у водах Південного Бугу біля с. Ковалівки на Миколаївщині, монументів “Україна – визволителям” у с. Міловому на Луганщині та в Ужгороді на Закарпатті. П.Тронько постійно опікувався встановленням скромних зовні, але близьких серцю кожного,obeliskів на братніх могилах загиблих воїнів. Саме він зініціював практику спорудження пам'ятників на честь воїнів-земляків, що не повернулися з війни до рідних домівок.

За підтримки громадського активу Петро Тимофійович виплекав своє улюблене дитя – Музей народної архітектури та побуту України у затишному

передмісті Києва – Пирогові. Основна ідея, що була закладена в проекті – це збереження, відтворення і широка популяризація кращих зразків українського народного зодчества, прикладного мистецтва, промислів народного побуту основних шести історико-етнографічних районів України, а саме: Середня Наддніпрянина, Полісся, Поділля, Карпати, Слобожанщина, Південь України. В 1976 р. будівництво музею було завершено. В музеї, розташованому на 147 га під Києвом, подвижницькою, самовідданою працею науковців, реставраторів, будівельників зібрано більш як 80 тис. етнографічних експонатів, перевезено і встановлено просто неба 320 нерухомих пам'яток народного зодчества, які відтворюють культуру, побут і традиції, далеку минувшину.

У 1991 р. Тронько віродив Всеукраїнську спілку краєзнавців, засновану в 1925 р. Сьогодні ця громадська організація налічує кілька тисяч членів, має свої відділення в усіх областях.

Як депутат Верховної Ради УРСР дев'яти скликань, Петро Тимофійович займався питаннями правового забезпечення охорони історико-культурного й мовного середовищ у республіці. Він брав участь у підготовці законів “Про охорону та використання пам'ятників історії та культури УРСР” (1978 р.) і “Про мови в Українській РСР” (1989 р.) й інших аналогічних законодавчих актів.

Багато зроблено ним для популяризації історичних знань про рідний край на посаді редактора журналу “Пам'ятки України” (1975–1985 рр.) та “Краєзнавство” (з 1992 р.). За його безпосередньою участю було започатковано низку ґрунтовних робіт, як багатотомна “Історія міст і сіл Української РСР” (1976 р. Тронько був удостоєний Державної премії у галузі науки і техніки за створення цієї праці), “Звід пам'яток історії та культури України”, науково-документальна серія книг “Реабілітовані історією”, багатотомна енциклопедія історії України та багато ін. Загалом в його доробку – понад 600 друкованих праць, у тому числі 17 монографій.

У 1997 р. Петра Тимофійовича обрано почесним доктором Харківського університету, 2003 р. – головою Наглядової ради ХНУ. Важко перелічити усі питання, якими він опікувався: увічнення пам'яті В.Каразіна, допомога у відкритті нових університетських підрозділів, зокрема юридичного факультету, проведення на базі університету представницьких наукових конференцій, симпозіумів, виставок, редагування та рецензування наукових праць співробітників ХНУ.

З рідною Харківщиною пов'язана ще одна сторінка біографії Петра Тимофійовича. У листопаді 2000 р. у м. Києві з його ініціативи було створено Міжнародну громадську організацію “Харківське земляцтво”. Метою діяльності Харківського земляцтва є сприяння зміцненню державності України, посиленню її міжнародного авторитету, збереженню та збагаченню традицій, історико-культурної спадщини, розвитку економіки Харківщини, налагодженню контактів її мешканців із вихідцями з Харківської області, які проживають за її межами. Склад Харківського земляцтва різноманітний, що дозволяє захищати інтереси малої батьківщини на високому рівні. На початок 2006 р. воно налічувало майже 500 членів, серед яких багато відомих особистостей: науковці, народні депутати, представники творчої інтелігенції, бізнесмени, громадські діячі.

Ніколи не забував Петро Тимофійович свою малу батьківщину – Богодухівщину. З гордістю і теплом згадують свого видатного земляка богодухівці.

Так, колишній заступник голови Богодухівської райдержадміністрації Катерина Таран розповіла про активну участь Тронька в організації створення

пам'ятника Каразіну в с. Кручик, пам'ятника землякам, що віддали своє життя в роки Великої Вітчизняної війни в с. Заброди, про ініціативу поїздки делегації м. Богодухова до Канева, про допомогу здібним учням із сільської глибинки вступити до вузів. “Спілкуватися з Петром Тимофійовичем, слухати його екскурси в минуле, розповіді про державних діячів, його соратників – це велика насолода і уроки пізнання людської суті”.

Герой Соціалістичної праці, колишній перший секретар Богодухівського РК КПУ Харківської області Микола Бурлак згадував, що його “дуже здивувала обізнаність такого великого чиновника (Тронько був заступником Голови Ради Міністрів УРСР) з центру в справах життя села, містечок, окремих людей. Він добре знав про занедбаність малих містечок, таких як Богодухів, його сіл і малих населених пунктів”. За його допомогою в Богодухівському, Краснокутському, Золочівському районах у 60–70-ті рр. були відкриті школи, будинки культури, сільські медпункти. За участю Тронька було створено Богодухівське медичне училище. Організація музеїв в районах, населених пунктах, школах завжди були в програмах дій Петра Тимофійовича. В результаті наполегливої позиції Петра Тимофійовича музей, парк, де похований Г.Сковорода, були реконструйовані, і нині ці місця є визнаним туристичним маршрутом Харківщини.

Петро Тимофійович – почесний громадянин Харкова, Богодухова, Києва.

Помер Петро Тимофійович 12 вересня 2011 р.

Яскраву оцінку віхам славного життєвого шляху П.Т.Тронька дав Олесь Гончар : “Коли роздумаєш над джерелами довголіття великої, але плідної діяльності П.Т.Тронька, приходиш до єдиного висновку: джерелом його набутків, зусиль і таланту вченого є синівська любов до матері-України”.

З 2013 року щорічно окремим краєзнавцям присуджується [Загальноукраїнська Премія імені академіка Петра Тронька Національної спілки краєзнавців України](#) за вагомий внесок у справу вивчення, дослідження і популяризації історико-культурних і природних багатств рідного краю у чотирьох номінаціях.

Література

Бакіров В. Харківські обрії Петра Тронька / В.Бакіров // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 127-130.

Бурлак М. З людьми і для людей / М.Бурлак // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 137-138.

Гончар О. Невтомний трудівник на ниві науки і культури / О.Гончар // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 17-20.

Клоков В. Дослідник проблем історії Великої Вітчизняної війни / В.Клоков // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 43-47.

Кремень В. Від учителя – до академіка / В.Кремень // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 34-36.

Курас І. Людина в історії і історія в людині / І.Курас // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 21-23.

Реєнт О. Патріарх українського краєзнавства / О.Реєнт // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 48-59.

Смолій В. Учений, людина, громадянин / В.Смолій // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 24-29.

Таран К. Самородок українського народу / К.Таран // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 136-137.

Шевченко Ф. На варті народних святинь / Ф.Шевченко // Що залишимо нащадкам? : зб. матеріалів і док. про держ., громад. діяльн. та наук. роботу акад. НАН України, Героя України П.Т. Тронька. – К., 2008. – С. 67-73.

Підготувала Сашкова Л.О.

